

İsmail H. DEMİRDÖVEN\*

## Meslek Etiklerindeki Sorunların Kaynağı Üzerine

*“Bir insan, kendi-bilincine (en azından krndi-bilinci ihtiyacını duyduğunda) ulaşınca, bir kişi olur: Bundan önce, buna ulaşmadıkça o ancak “homo sapiens”in bir örneği olarak kalır”.*

Oruç Aruoba, **Yürüme**

### Özet

Gün geçmiyor ki, gazetelerde ve televizyonlarda hastaya “sağlamdır” raporu veren bir hekimden, “eli sopalı” bir öğretmenden ya da hak ve adalet duygusunu zedeleyebilecek bir karar vermiş olan yargıçtan söz edilmiyor olsun. Bu yazı, insana yönelik mesleklerden (bu meslekler üç ana meslek diyebileceğimiz **hekimlik, yargıçlık** ve **öğretmenlik** olarak belirlenebilir) hizmet alanların ve o meslekleri icra eden meslek adamlarının birbirleriyle ilişkilerinde her gün farklı biçimlerde karşı karşıya kaldıkları bir soruna (daha sonra kavramsal dile getirildiğinde etik nitelikli bir sorun olarak “meslek kimliği sorunu” denecek olan soruna) dikkat çekmeyi ve onun üzerinde düşünmeyi amaçlamaktadır.

### Anahtar Sözcükler

Meslek, Meslek Kimliği, Etik, Meslek Etikleri.

## On Origion of Problems at Professional Ethics

### Abstract

Media exposures oftentimes a professional like a **physician, a judge** or a **teacher** who acts contrary to his/her job. So the profession and the professionals are alienated from men, society and themselves. This can be named as “Professional Crisis” or “The problem of Professional Identity”. This article aims to call attention and to discuss to this problem that comes into view by media, in the context of profession in philosophical terms, ethics and professional ethics.

### Key Words

Profession, Professional Identity, Ethics, Professional Ethics.

---

\* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

### Meslek Kavramı

Aristoteles'e göre bazı şeyler insan tarafından yapılarak, üretilerek (poietike – ποιητική- olarak) varolur. İnsan tarafından üretilen şeylerin en başta bir amacı vardır. (Aristoteles 1985). Yani onlar bu amaçla ilgisinde düşünülüp tasarlanır ve o şeyle ilgili olarak, bilinenlerin (her türüyle bilgilerin, izlenimlerin, inançların...) ışığında üretilir, var edilir.

Böylece insan tarafından yapılanlar, üretilenler amaç ve uygulama ile ilgisinde ("tekhne" – τέχνη -) sanat özelliği kazanmış olur. "Tekhne" kavramı amaç-uygulama bütünlüğünü ifade eder ve var edilmiş olan şey insanlar tarafından değerlendirme konusu yapılır. Burada, bir hizmeti ya da imâl edilmiş bir malı satın aldığımızda ortaya çıkan beğeni yargılarımız anımsanmalıdır.

İnsanın "poietike" etkinlikleri içine meslekler de konabilir. Çünkü meslekler de insanlar tarafından kurulup oluşturulur. Onlar için de bir amaçtan, uygulamanın temelini ya da olanağını oluşturduğu söylenebilecek bilgiden ve uygulamadan söz etmek olanaklıdır.

İnsana yönelik hangi meslek söz konusu olursa olsun, (bir) mesleğin meslek olmasını sağlayan ve değişimleri söz konusu olmayan yapısal unsurların **amaç, bilgi ve uygulama** üçlüsü olduğu söylenebilir. Amaç, bilgi ve uygulama üçlüsü, birbirleriyle ilgisinde bir mesleği **bütünlüğünde** belirler. Dolayısıyla, etik olsun ya da olmasın bir meslekle ilgili bir sorun ortaya çıktığında ilk bakılması gereken yer, bu üçlüyü oluşturan felsefede araştırma ve bilme konusu yapılabildikleri söylenebilir (Kuçuradi 2001).

Acaba bu üçlü somut bir görünüm kazanıp **belirli bir meslek** olarak nasıl var olur? Bu soruya şöyle yanıt verilebilir: Mesleklerin ortaya çıkmasını sağlayanlar, o mesleğin arkasında duran ya da o mesleği *taşıdıkları* söylenebilecek **idelerdir (fikirlendirir)**. Özellikle Platon'dan gelen ve zaman zaman olumlu olmayan kimi değerlendirmelere de konu olan ide (idea) kavramına böyle değerlendirmelerin dışında bakıldığında; idenin/idelerin insan düşüncesinin çok açık olmayan, bulanık bir tasarımı/tasarımları olduğu, bu nedenle de sürekli olarak farklı şekillerde tanımlanarak felsefede araştırma ve bilme konusu yapılabildikleri söylenebilir (Kuçuradi 2001).

İdeler insana yönelik mesleklerin, deyim yerindeyse "omurgasını" oluşturur ve bir mesleğin amacının belirlenmesinde birinci derecede rol oynadıkları gibi, aynı zamanda o mesleğin dayanacağı bilgi alanına da işaret ederler. Böylece, bir mesleğin amacı ve bilgi temeli, o mesleğin uygulamalarına da yol göstermiş olur. Burada, sözünü etmiş olduğumuz amaç, bilgi ve uygulama üçlüsünün birbirinden koparılamaz bir ilişki içinde buldukları ve adına "meslek" denen bir bütünlük oluşturdukları söylenebilir.

Örneğin, daha önce sözü edilmiş olan ve meslek dendiğinde ilk akla gelen mesleklerden hekimlik **sağlık**, yargıçlık **adalet**, öğretmenlik **eğitim** idelerince belirlenir. İnsanlar bu ideleri tarihsel süreç içinde belirleyip, kendi kavramlarını, görüş ve anlayışlarını oluştururarak onları yaşama katarlar. Toplumsal ilişkiler açısından bakıldığında da bu meslekler belirli bir zamanda ve yerde sistemli bir toplumsal yapı içinde yer alırlar ve kendileri de sistemli bir yapı olarak ("Sağlık Sistemi", "Yargı Sistemi", "Eğitim Sistemi" gibi...) karşımıza çıkarak varolan toplumsal ilişkiler düzeninden etkilenirler.

İdeler, insanın sahip olduğu olanakların gerçekleşebilmesi için ona yol gösterirler. Vazgeçilemezdirler ve İnsanlar tarafından insanca bir yaşam için her zaman *istenirler*. Çünkü insan yeryüzüne insanlaşmış olarak hazır gelmez; kendine özgü olanakların taşıyıcısı olarak gelir ve onun bu olanaklarını çaba harcayarak gerçekleştirmesi ya da bu olanakların onun için gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Örneğin insanların birlikte yaşayabilmelerinin önemli önkoşullarından birisi, insanlararası ilişkilerde adaletin sağlanmasının gerekliliğidir. Ancak adaletin **ne olduğu, kimin nerede ve ne zaman, nasıl** bunu sağlayabileceği ise her zaman bir tartışma ve araştırma konusu olmuştur. Ama bu sorular yanıt verilemez sorular değildir. Örneğin günümüzde adaletin insan haklarıyla olan doğrudan ilgisinin kurulduğunu ve adaletin insan haklarının sağlanması talebi olarak karşımıza çıktığını ve bu yoldaki projelere bir zemin hazırladığını görmekteyiz (Kuçuradi 2001).

İnsana yönelik mesleklerin günümüzdeki anlamı ve biçimiyle, belirli bir toplumsal ilişkiler düzeninin (“kapitalist” ya da “piyasa” ilişkileri düzeninin) oluşması ve işlemesiyle ortaya çıktıkları söylenebilir. Örneğin eskiden bir ölçüde din adamında toplanmış olduğunu bildiğimiz öğretmenlik, yargıçlık, hekimlik gibi işler (“görevler”) kendilerine özgü, özerk (otonom) yapılara kavuşmuşlar, hizmetler alınıp-satılır metalar olarak profesyonelleşmiştir.

Bilimlerin gelişmesi, insan ve toplum bilimlerinin ortaya çıkması, mesleklerin bilgi temelini büyük ölçüde “bilimsel” bilgiye dayanmasını birlikte getirmiştir. Uygulamalar da “bilimsel” bilgilerin yoğunluğuna koşut bir şekilde ortaya çıkan yeni görüş ve düşüncelerden, bu arada teknolojiyen de yararlanılarak yapılmaktadır. Ancak “bilimsel” bilgiye duyulan aşırı güven, kimi zaman bilim adamlığı ile meslek adamlığı rollerinin sınırlarında belirsizliğe yol açabilmekte, bu da bazı etik sorunların ortaya çıkmasına bir neden oluşturmaktadır...

### Meslek Adamı ve Kişi

Mesleklerin taşıyıcılarının ideler olduğu, idelerin de her zaman belirli bir yerde ve zamanda gerçekleşen anlayışlar ve bakışlar olarak kişiler tarafından taşındığı söylenebilir. Bu, Aristoteles’in, kişiye vurgu yapan sözünde felsefi olarak dile getirilmiştir: “... **yapma gücüne sahip olduğumuz şeyleri, ancak onları yapma gücüne sahip olduğumuz tarzda yapabiliriz**” (Aristoteles 1985, 1048 a20).

Meslekler söz konusu olduğunda “yapma gücü”ne sahip olan kişi meslek adamıdır. Ya da Meslek adamının, o meslek açısından bakıldığında, o meslek için “yapma gücü”ne sahip olması beklenmektedir. Mesleklerin kişilere “yapma gücü” vererek onların meslek adamı kılan, başka bir deyişle de kişilere mesleği icra etme olanağı veren şeyin o mesleğin arkasındaki bilgiler bütünü olduğunu biliyoruz. Bu açıdan meslek eğitimi bir formasyon eğitimidir. Yani o mesleğin gerekleri kişilere yüklenir ve onlardan bu yüklenenleri taşımaları ve yaşama geçirmeleri beklenir. Yüklenen şeyler büyük ölçüde, sözü edilen “yapma gücü”nü olanak olarak içeren bilgilerdir.

Eğitim, özel olarak da meslek eğitimi, kişilerde yapmanın olanağını var eden bir özelliğe sahiptir. Böyle bir olanağın varlığı meslek adamlığı formasyonudur. Kişi bu

formasyonu kullanmaya başladığı zaman, ancak o zaman o mesleğin adamı olur. Belirli bir meslek formasyonu aldıktan sonra o mesleği icra etmeyen kişiler hep vardır ve burada bir sorun yoktur.

Sorun formasyon ile uygulama (icraat) arasında çıkar. Çünkü amacı ve bilgi gövdesiyle meslek, kişilerden bu amaca ve bilgilere uygun icraatlar yani **belirli bir tarzda yapmalar** bekler. Meslek andlarının yeri buradadır. Onlar kişilerden mesleğin amacına, sahip oldukları bilgilere – ki bu bilgilere gereği gibi ve bütünüyle sahip olduğu düşünülür – uygun tarzda eyleyeceklerine ilişkin “formel” bir söz alırlar.

Ancak, kişinin ise mesleğin talep ettiği yapma tarzını kendisiyle özdeşleştirilmesi bir zorunluluk olarak ileri sürülemez. Böyle olsa bile, bir kişinin o kişi ya da **öyle bir** kişi olmasının belirleyicileri pek çoktur ve zaman zaman kişi üzerinde çok etkili olan, zaman zaman da pek etkili olamayan meslek eğitimi bu belirleyicilerden sadece birisidir.

Her zaman karşımızda bir **insan teki** olarak bulduğumuz kişi nasıl bir varlıktır? Bu soru üzerinde düşünebilmemiz için epistemolojik amaçlı şöyle bir ayrım yapılabilir ve **insanın** her türüyle Antropolojinin, **kişinin** (Person) bu yazı bağlamında Etğin, **bireyin** (Individual) de toplumun öznesi olduğu söylenebilir. Bireylik (birey oluş) kişiye **sonradan** şu veya bu şekilde yüklenen yükümlülüklerle, girilen, çıkılan, böylece kurulan ve yeniden kurulabilen ilişkilerle ilgilidir ve değişkendir. Kişilik (kişi oluş) ise, insanın insan olarak dünyaya gelişiyle getirdiği olanakların gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi ile var olur.

Biz insanlar yaşarken karşımızda kişileri buluruz. Bireyliği de kişiler taşır ve bununla o bireyliğe, bir karakter katıp ona “bir renk ve koku” verip onu canlı kılarlar. Bu nedenle, meslekler açısından bakıldığında, **nasıl bir meslek adamı olduğu/olunacağı, nasıl bir kişi olduğuna bağlıdır** denebilir.

Burada kişi **insan teklerini**, birey ise **toplum teklerini** anlatmak için kullanılmaktadır. Kişi, “toplumsal ve kültürel” denen genel, herkesi kapsayıcı koşullara ters düşebilir. İnsanların alışılmış ilişki biçimlerinde kendisini bir “yabancı” olarak duyumsayabilir. Toplum teki olarak bireyin belirlenmiş olmasına karşılık kişi hep oluşan, kendisini göstermek için sürekli bir şeyler yapmaya çalışan, kendi yolunu kendisi çizen, “kendi varlık koşullarına egemen olan” bir insandır (bkz.Aruoba 1992).

Birey kavramı ise, kişinin başka kişilerle birlikte yaşarken, yani toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan “rollerin” bir biçimde yüklenicisi ve taşıyıcısı olduğunun düşünülmesiyle türetilen bir kavramdır. Bir birey, bir kişinin bir toplumsal ya da bir kültürel ilişkiye girmesiyle (örneğin bir mesleğin adamı olmasıyla, yani o mesleğin belirli bir toplumdaki gereklerini üstlenmesiyle), o ilişkinin devam ettiği sürece varolabiliyor.

Epistemolojik olarak bakıldığında kişi ve birey kavramlarının birbirlerini mutlak anlamda dışladıkları; ancak ontolojik olarak ya da olan bitene bakıldığında ise onların birbirlerinden ayıramayacakları, birbirleriyle “hemhâl” oldukları görülebilir.

Ancak kişinin yapma (eyleme) tarzı, içinde yaşadığı toplumsal ve kültürel ilişkiler düzeninin öne çıkardığı ilkeler ve değerler tarafından (kimi düşünür bunu “ruh - tin-” kavramıyla dile getirmiştir) büyük ölçüde belirlenmektedir. Bu ilkeler ve değerler

yaşadığımız toplumsal-kültürel ilişkiler düzeninde (“piyasa” ilişkileri düzeninde) öylesine güçlüdür ki, kişiyi, söz konusu düzenin istediği, talebettiği **bireye** kolayca dönüştürebileceği/dönüştürdüğü söylenebilir. Örneğin, medyayı dikkatli izleyenler, bir yargıcın verdiği kararda, bir gazetecinin yaptığı haberde, bir hekimin koyduğu tanıda bunun örneklerini her gün kolayca görebilirler.

Bu durum karşısında karşımıza kişinin mesleğe **bir tür** yabancılaşması anlamına gelen etik bir sorun çıkmaktadır. Bu sorun kişinin etik değerlerden yoksun olarak mesleği icra etmesi biçiminde dile getirilebilir. Ancak burada icra edilen artık **o meslek** olmaktan çıktığı halde, yapılıp edilenin o mesleğin icrasına ilişkin gerekler olduğunda ısrar edilmesi söz konusu mesleğin bir **kimlik sorunu** karşısında olduğunu bize gösterir.

Tartışmaya açık olmakla birlikte bize göre bir meslek, o mesleği icra eden kişiler olduğu müddetçe, etik değerlerden bağımsız olarak düşünülemez. Sorunu, baştan bu yana üzerinde durduğumuz çerçevede içinde tartışıp düşünmek uygun olabilir ve bu bağlamda bazı saptamalar da yapılabilir

## Sonuç

1. Kişilerin aldıkları meslek eğitimi (formasyonu); onların o güne dek kişi olarak birlikte getirdikleriyle, yani onların anlamlar ve değerler dünyasıyla her zaman ve her yerde belirli bir biçimde iç içe bulunmakta ve onlar âdeta bir sentez oluşturmaktadır. Bu öyle bir sentezdir ki, kendisini, o meslek adamının nasıl bir meslek adamı ve kişi olduğunun anlaşılıp değerlendirilmesinde bir referans olarak gösterebilmektedir. Kimi zaman meslek formasyonu, o meslek adamını belirleyici bir özellik göstermekte, kimi zaman da yaşanan toplumsal ilişkiler düzeninin talepleri, meslek adamının anlamlar ve değerler dünyasıyla bütünleşmiş olarak ön plana çıkabilmektedir.

2. Her ne kadar insanlar mesleklerin (birey araç olarak mesleklerin), insanın olanaklarını gerçekleştirmeye yönelik amaçlarını “meslek andları” olarak ortaya koymuşlarsa da bu tür “söz verme”ler etik bir değer taşımaktan çok toplumsal ilişkilerde bir biçim olarak yer almaya yazgılıdır. Çünkü bir şeyi yapmaya “söz verme” ancak bir kişi değeri olarak, yani o kişiye bağlı olarak gerçekleşir ya da gerçekleşmez.

3. Bu nedenle meslek eğitimlerinde, o mesleğin gerekleriyle bağlantılı olarak bilgiler ve müfredat üzerinde ne kadar titizlikle durulduğu düşünülürse, en azından bir o kadar da; kişi eğitiminin bir etik ve felsefe eğitimi olduğu göz önünde bulundurulurken, meslek eğitimlerinde kişi eğitiminin nasıl etkili bir biçimde verilebileceği ve bunun için yapılması gerekenler üzerinde de durulmalıdır.

4. Meslek eğitimlerinde ayrıca, felsefe açısından “Meslek Etiği” kavramı tarihsel bir perspektif içinde ele alınmalı, bu konuda bir bilinç oluşturabilecek biçimde meslek etiklerinin gereklilikleri ve sınırlılıkları üzerinde düşünülüp tartışılmalıdır.

## Notlar:

Kuçuradi, İ. (2001) “Adalet Kavramı”, Adalet Kavramı, Türkiye Felsefe Kurumu Ankara, ss.39-48.

### **Kaynaklar**

- Aristoteles, (2002), Nikomakhos'a Etik, Ankara: Dost Kitabevi.
- Aristoteles, (1985), Metafizik, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, M. (2005), İş ve Meslek Ahlakı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aruoba, O. (1992), Yürüme, İstanbul: Metis Yayınları.
- Aydın, E. (2001), Tıp Etiğine Giriş, Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Demirdöven, İ. (1996), Felsefe ve Etik Eğitimi, Ankara: Türkiye Klinikleri TIBBİ ETİK.
- Güriz, A. (2001), (Ed.), Adalet Kavramı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (1999), Etik, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2000), (Ed.), Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Tepe, H. (2000), (Ed.), Etik ve Meslek Etikleri, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Weber, M. (1997), Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Ankara: Ayraç Yayınevi.